

Saša Redžić
Snežana Golubović
Mirjana Vojvoda
s priložima Angeline Raičković Savić i Ilije Mikića

VIMINACIUM
LOKALITET KOD KORABA
ISTOČNA NEKROPOLA

The image shows an archaeological excavation site. In the foreground, there is a structure made of reddish-brown bricks, partially buried in the ground. A black rectangular marker is placed on the bricks, containing the text 'VIMINACIUM 12 09 05', 'KOD KORABA', and 'G1 33'. A red and white measuring rod is visible in the background, standing vertically. The ground is a mix of dirt and sand.

VIMINACIUM 12 09 05
KOD KORABA
G1 33

Beograd 2022.

VIMINACIUM – LOKALITET KOD KORABA
ISTOČNA NEKROPOLA

**Saša Redžić
Snežana Golubović
Mirjana Vojvoda
s priložima Angeline Raičković Savić i Ilije Mikića**

Izdavač / Publisher
Arheološki institut / Institute of Archaeology
Beograd / Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11.000 Beograd

Posebna izdanja 79 / Monographies 79

Glavni i odgovorni urednik / Editor in Chief
Miomir Korać

Dizajn i priprema / Graphic Design
Digital Art Beograd

Recenzenti / Reviewed by
Miomir Korać
Mirjana Sanader
Miroslav Vujović

Prevod / Translated by
Snežana Golubović
Lektura / Proofreading
Mirjana Nešić
Dave Calcutt

Štampa / Printed by
DigitalArt Beograd

Tiraž / Printed in
100 primeraka / copies

ISBN 978-86-6439-076-7

Saša Redžić
Snežana Golubović
Mirjana Vojvoda
s priložima Angeline Raičković Savić i Ilije Mikića

VIMINACIUM
LOKALITET KOD KORABA
ISTOČNA NEKROPOLA

Sadržaj

UVOD	9	Oplate drvenih kovčežića	108
Topografija lokaliteta, položaj nekropole, istraživanja (geofizička i arheološka)	11	Olovna kasetna – relikvijar	109
GROBOVI INHUMIRANIH POKOJNIKA	13	Bronzani lanac, zakivci, alke i gvozdene šunegle	110
GROBOVI KREMIRANIH POKOJNIKA	33	Kamene palete	110
OSTALI OBJEKTI U OKVIRU NEKROPOLE	73	Morske školjke i puž	110
Kameno postolje za nadgrobni spomenik	73	NALAZI VAN GROBOVA	111
Ukop u sondi 42	74	KERAMIČKE POSUDE IZ GROBOVA	122
Rov u sondama 46 i 53	74	Zdele	124
Površina sa kamenom	75	Lonci	124
Sonda 47	76	Tanjiri	126
PRILOZI U GROBOVIMA	76	Amfore	127
Novac	78	Poklopci	127
Žišci	84	Pehari	127
Staklene posude	90	Krčazi	129
NAKIT	92	Minijaturne posude	130
Naušnice	93	Prosopomorfne posude	130
Narukvice	95	ANTROPOLOŠKA ANALIZA	137
Prstenje	96	Materijal i metod	137
Privesci	97	Zdravstveni status	137
Ogrlice i perle	98	Nespecifične zarazne bolesti	138
RAZNO	99	Poremećaji u funkcionisanju metabolizma	139
Aplikacija	99	Traume	139
Gema	100	Pokazatelji svakodnevnih aktivnosti na skeletu	140
Fibule	100	Dentalni status	141
Pojasne garniture	102	Struktura stanovništva inhumiranih pokojnika	143
Ukosnice	103	Antropološka analiza kremiranih pokojnika	145
Šivaće igle i iglenici	105	Materijali i metod	145
Koštana kašičica	106	Diskusija i zaključak	147
Ogledalo	106	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	152
Pribor za pisanje	106		
Noževi	107		
Ključ	107		

Razvoj nekropole	152	Development of the necropolis	188
Kremacija i inhumacija	153	Cremation and inhumation	190
Grobovi kremiranih pokojnika	156	Graves of the cremated deceased	192
Zajednička lomača ili <i>bustum</i>	161	Common pyre or <i>bustum</i>	194
Grobovi inhumiranih pokojnika	162	Graves of the inhumed deceased	196
Slobodno ukopani pokojnici	163	Plain burials	196
Sahrane u drvenom kovčegu	164	Burials in a wooden coffin	196
Sahrane u grobnim konstrukcijama		Burials in brick constructions	197
zidanim od opeka	164	Construction of vertically	
Grob od nasatično postavljenih		placed stone slabs	197
kamenih blokova	165	Grave goods	197
Prilozi u grobovima	168	Items of magic and religion	198
Religijsko i magijsko značenje priloga	169	Organisation of the necropolis	200
Organizacija nekropole	171	Chronology of graves with	
SKRAĆENICE	175	cremation and inhumation	201
IZVORI	175	Who were the deceased buried	
LITERATURA	175	at the Kod koraba necropolis?	201
Viminacium – Site Kod koraba		TABLE	203
Eastern necropolis	187	KARTE	325

UVOD

Viminacijum, legijsko utvrđenje i glavni administrativni centar nekadašnje rimske provincije Gornje Mezije, u nauci je najviše poznat po ogromnom broju istraženih grobova. U prve dve decenije 21. veka počelo se sa istraživanjem i legijskog logora, a u potpunosti je iskopan i amfiteatar. Međutim, istraživanja nekropola i dalje traju. Nakon objavljenih prvih 1.000 grobova sa lokaliteta Više grobalja, usled napredovanja površinskog kopa uglja, istraživanja su obuhvatila istočni deo viminacijumske nekropole, čiji deo čini i lokalitet Kod koraba.

U periodu od 2005. do 2007. godine istražena je cela ta zona i lokalitet je nakon toga uništen zbog iskopavanja uglja. Lokacija je bila poznata pod nazivom Korabe i u njenom središtu je bila velika prirodna depresija dimenzija oko 400 x 150 m, duboka do 10 m. U samom središtu nalazio se bunar ozidan kamenom, poznat kao Svetinja (Sl. 1, 2). U kamenu krečnjaku kojim se završavao u gornjem delu, bio je uklesan ćirilčni natpis СИ ЗАРИА ИСТОЧНИК ОГРАДИ ПЕТАР И СТАНОИЛ, na osnovu oblika slova datovan u period od 13. do 15. veka. U prvoj polovini 20. veka nad bunarom je sagrađena mala pravougaona kapela u kojoj su se nalazile ikone sv. Petke jer je i sam izvor upravo njoj bio posvećen (Sl. 3, 4). Stanovništvo okolnih sela je verovalo u lekovitost te vode tako da su u kapelici palili sveće, molili se i ostavljali novac, cveće, odeću i slično kao zavetne darove. Smatra se da toponim Korabe vodi poreklo od staroslovenske reči КОРАБЛЬ, što znači brod ili lađa jer na to podseća izgled terena, mada bi možda mogao ukazivati i na nekadašnje postojanje crkve na tom mestu odnosno brod crkve.¹

Viminacijum je nastao u vreme rimskog osvajanja podunavskih oblasti, nedaleko od ušća Mlave u Dunav, kod današnjih sela Stari Kostolac i Drmno. Vojna organizacija na Dunavu bila je po svojoj prilici istovremena sa osnivanjem provincije Mezije, koje se ne može precizno datovati zbog izvesnih protivrečnosti u antičkim izvorima. Okvirno se njeno formiranje vezuje za vreme od pokoravanja Skordiska (11. ili 10. godine s. e.) do 15. godine, kada se prvi put pominje u pisanim izvorima. Težnja Rimljana ka uspo-

stavljanju legijskih logora na Dunavu, čime su dobili sigurniju granicu, bila je motivisana potrebom da se rimske oblasti na jugu Balkana zaštite od pljačkaških pohoda sa severa. Pokoravanje slobodnih plemena između provincije Makedonije i Dunava trajalo je tokom poslednje tri decenije 1. veka s. e. i završilo se postepenim pomeranjem legija iz Makedonije na sever i osnivanjem provincije Mezije, koja se prostirala od Save do Crnog mora.

Istorija legijskog logora u Viminacijumu daleko je izvesnija od 86. godine kada je provincija Mezija, radi efikasnijeg funkcionisanja, podeljena na Gornju i Donju Meziju.² Neposredno nakon toga Viminacijum je postao stalni logor legije VII *Claudia*, koja je ovde boravila do kraja antike.³ Nakon Trajanovih dačkih ratova uspostavljen je mir na dunavskom limesu, čime su se stvorili uslovi za ekonomski prosperitet Gornje Mezije i Viminacijum je ubrzo prerastao u najveće gradsko naselje u provinciji i značajan vojni centar. Status municipijuma (Municipium Aelium Viminacium) Viminacijum je verovatno dobio na početku vladavine Hadrijana (117. godine), da bi već sredinom 2. veka postao i sedište guvernera provincije Gornje Mezije. Vrhunac je dostigao za vreme Septimija Severa i njegovih neposrednih naslednika, da bi status kolonije (*colonia Viminacium*) dobio tokom vladavine Gordijana III, verovatno krajem 239. godine.⁴ Istovremeno sa dobijanjem statusa kolonije, Viminacijum je stekao i pravo kovanje provincijalnog bronzanog novca. Nešto kasnije, verovatno u vreme vladavine Filipa I otvorena je i sekundarna imperijalna kovnica u kojoj su kovani antoninijani.⁵ Obe kovnice zatvorene su u vreme zajedničke vladavine Valerijana

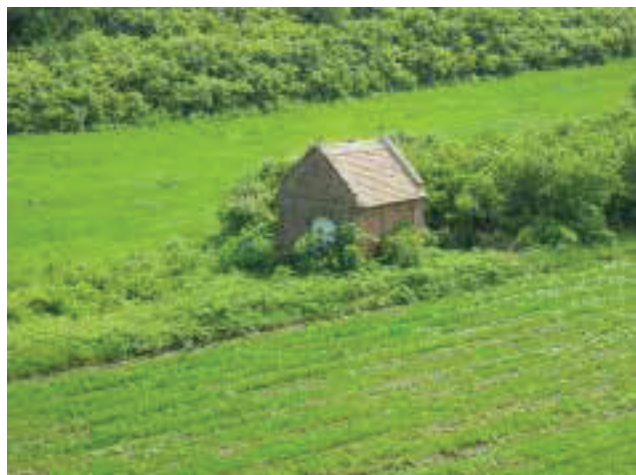
²Mirković 1968, 22; IMS I, 28; Ферјанчић 2002, 159–160; Ferjančić 2013, 13–14.

³O redosledu boravka legija u Viminacijumu u drugoj polovini 1. veka cf. Alföldy 1959, 118–128; Mirković 1968, 58–61; Mirković 1986, 36; Ферјанчић 2002, 159–160.

⁴Mirković 1968, 63–69.

⁵Pretpostavlja se da je sa radom započela za vreme vladavine Filipa I, što je još uvek predmet rasprava. Sasvim sigurno je radila tokom godinu dana Pakacijanove uzurpacije (april 248 – april 249.), a njena produkcija se posebno razvila tokom vladavine Trajana Decija; cf. Fitz 1978, 633–642; Pegan 1984; Vasić 2012.

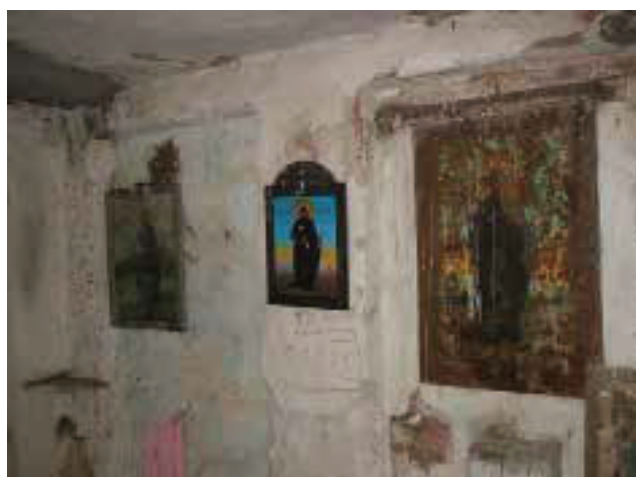
¹Ђокић, Јацановић 1992, 75.

Sl. 1 Kapelica na Svetinji 2005. godine

Sl. 2 Bunar u kapelici

Sl. 3 Unutrašnjost kapele sa ikonama sv. Petke

Sl. 4 Natpis, ustvari kletva, u kapeli: „Ko čuva i ljubi svetinje zdrav nek bude, a ko odnese kofu, konopac i uzima novac što narod priloži za svoje zdravlje svetinji proklet neka bude nek pati od utrobe.“

I i Galijena, provincijalna 254/255. i imperijalna 257. godine.⁶

Više činilaca uticalo je na ekonomski i politički uspon Viminacijuma: rudama i plodnom zemljom bogato zaleđe, povoljan geografski položaj u okviru odbrambenog sistema Carstva, raskršće važnih kopnenih puteva koji su povezivali severni deo Balkanskog poluostrva sa istokom, zapadom i jugom, kao i dunavski rečni put. Iako su ove komunikacije prvenstveno služile u vojne svrhe, ubrzo se razvila i živa trgovačka mreža koja je u Viminacijum dovodila

trgovce iz bližih ali i udaljenih provincija (ili iz celog Carstva).⁷

Sredinom 3. veka, kada su istočne Balkanske provincije bile glavno poprište borbe za opstanak dela Rimskog carstva, Viminacijum koji nije bio direktno ugrožen varvarskim upadima, bio je važna logistička baza. Od 365. godine postaje episkopsko sedište jednog, od četiri mezijskih episkopa. Viminacijum je uništen sredinom 5. veka u najezdi Huna i nikada više

⁶Борић-Брешковић 1976, 8–23; Vasić 2012.

⁷Mirković 1968, 56.

nije dostigao stari sjaj. Tokom 6. veka, u vreme Justinijanove obnove, poznat je samo kao vojno uporište.⁸

Tokom približno pet vekova, u Viminacijumu je formirano više nekropola, koje su prilikom iskopavanja nazvane prema položaju u odnosu na legijski logor i civilno naselje (karta 1). Do danas su arheološki ustanovljene i u najvećoj meri ispitane južna, istočna i severoistočna nekropola, dok će konačna potvrda postojanja severne i zapadne nekropole sačekati buduća istraživanja.⁹ Zbog potreba izgradnje TE Kostolac 2, na južnoj nekropoli su od 1977. do 1990. godine obavljena zaštitna arheološka iskopavanja većeg obima.¹⁰ Na njoj je izdvojeno više areala iz rimskog vremena, koji su korišćeni od kraja 1. do prvih decenija 5. veka.¹¹ Najstariji, na kojima je praktikovano biritualno sahranjivanje, nalaze se na lokalitetu Više grobalja i na jednom delu lokaliteta Pećine. Prostor za sahranjivanje je zatim uočen takođe na lokalitetu Pećine, i to spaljenih pokojnika, sa izuzetkom inhumacija isključivo pokojnika dečjeg uzrasta. U okviru tih areala sahrane su obavljane od vremena na prelazu 1. u 2. vek do sredine 3. veka, kada su, s promenom pogrebnog rituala i prelaskom na obred inhumacije, napušteni. Posle toga su žitelji Viminacijuma sahranjivani na još dva mesta, na lokalitetu Burdelj, do sredine

4. veka, dok se drugo, korišćeno do prvih decenija 5. veka, nalazi na lokalitetu Pećine.¹²

Topografija lokaliteta, položaj nekropole, istraživanja (geofizička i arheološka)

Prostor istočne nekropole Viminacijuma ugrožen je širenjem površinskog kopa uglja „Drmno“ pa se od 2003. godine tamo vrše geofizička i zaštitna arheološka istraživanja. Tom prilikom je potvrđeno postojanje istočne nekropole, koju je još krajem 19. veka pominjao M. Valtrović.¹³ Na istočnoj nekropoli postoji više lokaliteta (Pirivoj, Kod koraba, Nad Klepečkom) koji su imena dobili po lokalnim toponimima (karta 1). Lokalitet Kod koraba predstavlja ustvari uži pojas oko toponima Svetinja na takozvanom „Velikom korabu“. Zabeleženo je da je arheološki materijal izrazito skoncentrisan na istočnoj strani tog potesa i da su tu 1913. i 1914. godine vršena arheološka iskopavanja. Tada su istražene zidane rimske grobnice sa bogatim priložima i olovni sarkofazi. Ti prilozi se čuvaju u Narodnom muzeju u Beogradu.¹⁴

Lokalitet Kod koraba nalazi se oko 650 m jugoistočno od legijskog logora. Obuhvata prostor od oko 800 m u pravcu jugozapad-severoistok i 500 m u pravcu zapad-istok, koji se nalazi oko velike depresije-Svetinje.¹⁵ Na zapadu se graniči s lokalitetom Pirivoj, na jugu lokalitetom Kod humke, na severu i istoku s lokalitetima Nad Klepečkom i Na kamenju.¹⁶ Pošto je cela površina lokaliteta bila ugrožena, pristupilo se prospekciji koja je prethodila arheološkim istraživanjima, a sastojala se od rekognosciranja, korišćenja aerofotografija, geodezije i geofizičkih istraživanja geomagnetskom metodom. Na osnovu toga su ispla-

⁸Korać, Golubović, Mrđić 2018, 45.

⁹Severno i zapadno od grada i logora, od kraja 19. veka su pronalazeni pojedinačni grobovi, ali ti lokaliteti još uvek nisu sistematski istraživani. M. Valtrović je 1882. godine obavio sondažna iskopavanja južno, severno i istočno od grada i logora, tokom kojih je na svim mestima konstatovao grobove. Zaključio je da ih je bilo i zapadno od grada, na osnovu ostataka grobova koje su meštani u to vreme pljačkali (*cf.* Валтровић 1884, 6, 10).

¹⁰Područje južne nekropole je tokom tih istraživanja podeljeno na nekoliko lokaliteta, koji su u starijoj literaturi nazivani „nekropolama“ po lokalnim toponimima: Više grobalja, Pećine, Kod grobalja, Burdelj, Velika kapija i Carine; *cf.* Зотовић 1986, 41; Зотовић, Јордовић 1990, 2; Korać, Golubović 2009, 12–13. Svesni smo činjenice da su ranije korišćeni nazivi „nekropole“ za svaki od areala južne nekropole mogli unositi zabune, te zato ističemo da svi navedeni lokaliteti pripadaju južnoj nekropoli Viminacijuma.

¹¹Osim areala iz rimskog vremena, na prostoru južne nekropole su registrovane i keltska nekropola (4–3. vek pre n. e.), dve nekropole iz perioda Seobe naroda, i to germanske, jedna iz druge polovine 5. veka i jedna iz sredine 6. veka, a najmlađa je manja srednjovekovna nekropola iz perioda 12–14. veka; *cf.* Зотовић 1986, 41, nap. 4; 54–55; Зотовић, Јордовић 1990, 2; Ivanišević, Kazanski, Mastjykovala 2006, 133–136.

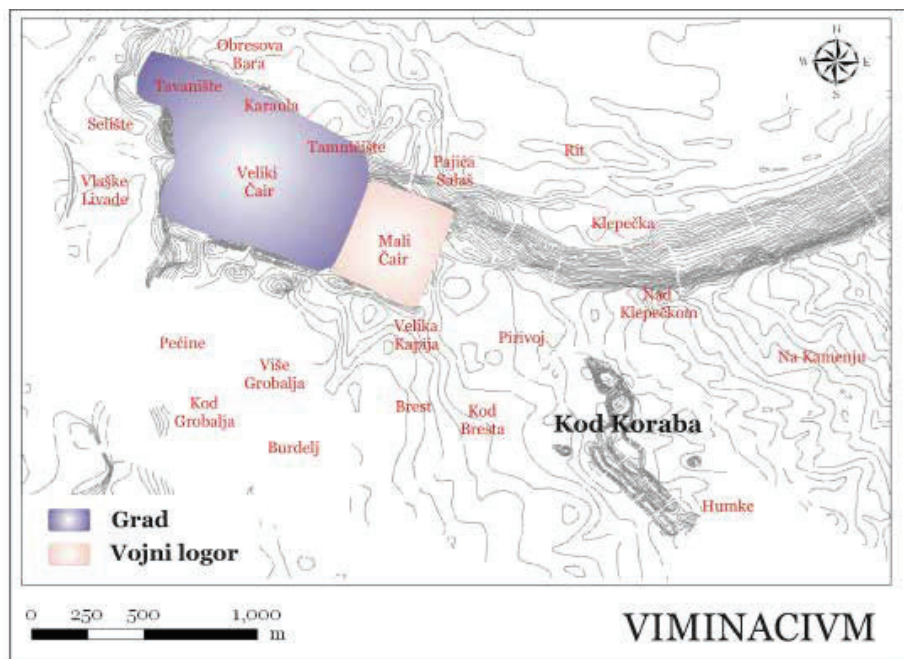
¹²Deo lokaliteta Pećine preseca prostore starijih, već napuštenih areala, sa sahranama kremiranih i inhumiranih pokojnika (*cf.* Зотовић 1986, 52).

¹³Валтровић 1884, 10; Bogdanović 2009, 84, n. 11.

¹⁴Popović, Kondić 1976 – Popović, V. Kondić, V. Zotović, Lj. 1976. Elaborat za zaštitu terena koji je ugrožen izgradnjom TE Drmno – Pregled ugroženih lokaliteta. Dokumentacija arheološkog instituta.

¹⁵Pretpostavka je da je ova depresija veštačka i da je u rimsko doba korišćena kao pozajmište za glinu.

¹⁶Granice lokaliteta nisu jasno definisane, već predstavljaju subjektivno rešenje istraživača na osnovu interpretacije toponima i situacije na terenu (*cf.* Bogdanović 2009, 84).

Karta 1 Opšta situacija na nalazištu Viminacijum

nirana i izvedena arheološka iskopavanja koja su realizovana od 2005. do 2007. godine.¹⁷

Geofizička ispitivanja na lokalitetu Kod koraba obavljena su 2005. i 2006. godine, kada je istražen prostor od 11 ha. Izbor geofizičke metode zavisio je od procene faktora potencijalnih smetnji i karakteristika prisutnih struktura, ali i ograničenog vremenskog roka za izvođenje radova. Odlučeno je da se koristi geomagnetska metoda kojom je moguće snimiti veliku površinu s visokom rezolucijom u kratkom vremenskom periodu, pogotovo što su snimanja vršena van urbane sredine, gde ova metoda pokazuje dobre rezultate u otkrivanju arheoloških struktura.¹⁸ Na osnovu rezultata dobijenih geomagnetskim istraživanjima izdvojene su površine na kojima su potom sprovedena arheološka iskopavanja.

Sonde su postavljane na mestima na kojima su detektovane magnetske anomalije, a na prostorima bez anomalija postavljane su kontrolne sonde. Potonja iskopavanja će pokazati da su u daleko većem broju bili zastupljeni grobovi kremiranih u odnosu na in-

humirane pokojnike (Grafikon 1). Ukupno je istraženo 212 grobova, od čega 134 kremiranih pokojnika i 78 inhumiranih pokojnika.

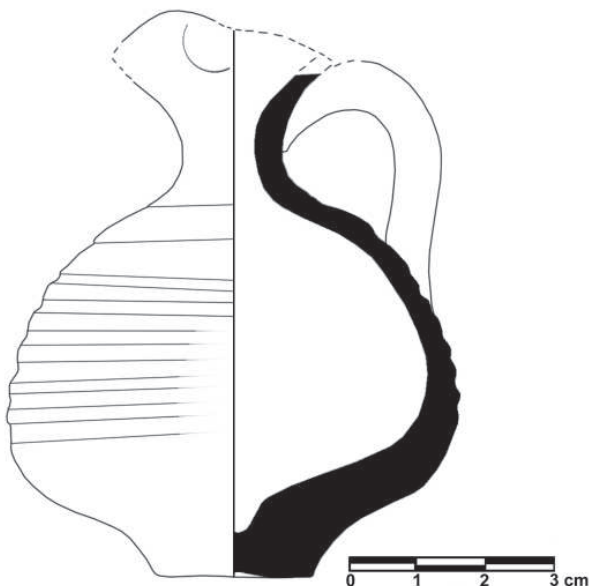

Grafikon 1 Odnos grobova s kremacijom i inhumacijom na nekropoli Kod koraba

¹⁷Tokom 2008. godine je u profilu iskopa površinskog kopa uglja istražen još jedan grob i peć za izradu keramike.

¹⁸Detaljno o geomagnetnoj metodi i njoj primeni na lokalitetu Kod koraba *cf.* Bogdanović 2009, 85–86, n. 14–30.

72. Krčag trolisnog otvora, loptastog recipijenta, ravnog dna i jedne trakaste drške. Rađen je od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i crveno bojene površine. Rame i trbuh narebreni, R dna 2,2 cm, h 8 cm (C-481, Sonda 127).

73. Fragmentovani krčag trolisnog otvora, loptastog recipijenta, ravnog dna i jedne trakaste drške. Rađen je od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i crveno bojene površine. Rame i trbuh narebreni, R dna 2,6 cm, h 7,8 cm (C-482, Sonda 127).

KERAMIČKE POSUDE IZ GROBOVA

Angelina Raičković Savić

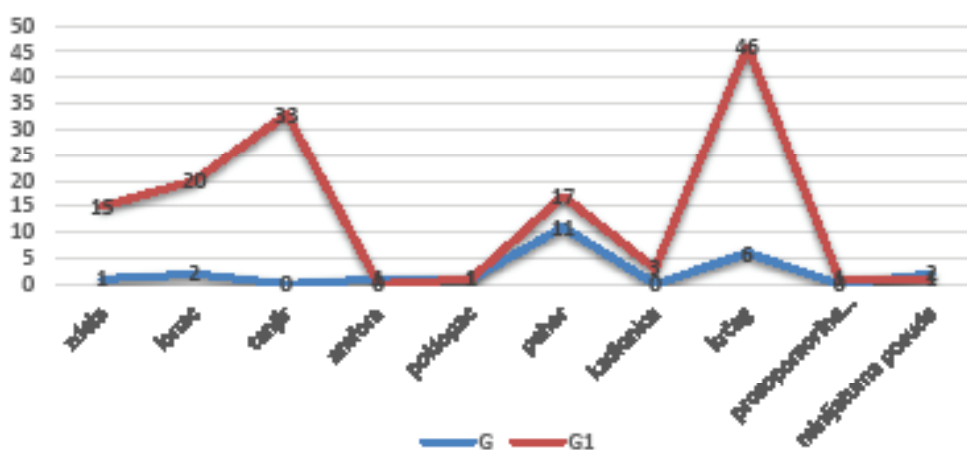
Lokacija nekropole Kod koraba²⁰⁹ spada u širi pojas Viminacijuma, oko 650 m jugoistočno od vojnog logora. Ona svojim položajem spada u najistočniji deo istočne viminacijumske nekropole. Prema otkrivenim priložima nekropola se datuje u period od druge polovine 1. veka n. e. do druge polovine 3. veka, uz izuzetak samo jednog groba koji je datovan u 4. vek.

Keramika kao najčešći arheološki nalaz brojno se nalazi i u grobovima viminacijumskih nekropola u vidu priloga ostavljenih pokojniku. Bilo da su u pitanju inhumirani ili kremirani ostaci pokojnika, prilozi koji se otkrivaju uz njih ukazuju nam na mnoge pravce istraživanja, kako od samog hronološkog datovanja pojedinih grobova, ako nema materijala koji bi to preciznije pružio, tako i do raznih uvida u njihov zagrobni, ali i svakodnevni život, verovanja i običaje. Iako su uz keramičke posude obavezne priloge činili žižci,²¹⁰ novac i staklene posude isto tako vrlo često se pronalazi i nakit, toaletni pribor, instrumenti, kovežići, ključevi, morske školjke i zidna fresko oplata. U ovom delu naglasak je stavljen na keramičke posude u otkrivenim grobovima, kako na njihovu primarnu funkciju, tako i na njihovu ulogu kao priloga za pokojnika. Zbog toga se svakoj otkrivenoj posudi posvećuje posebna pažnja.

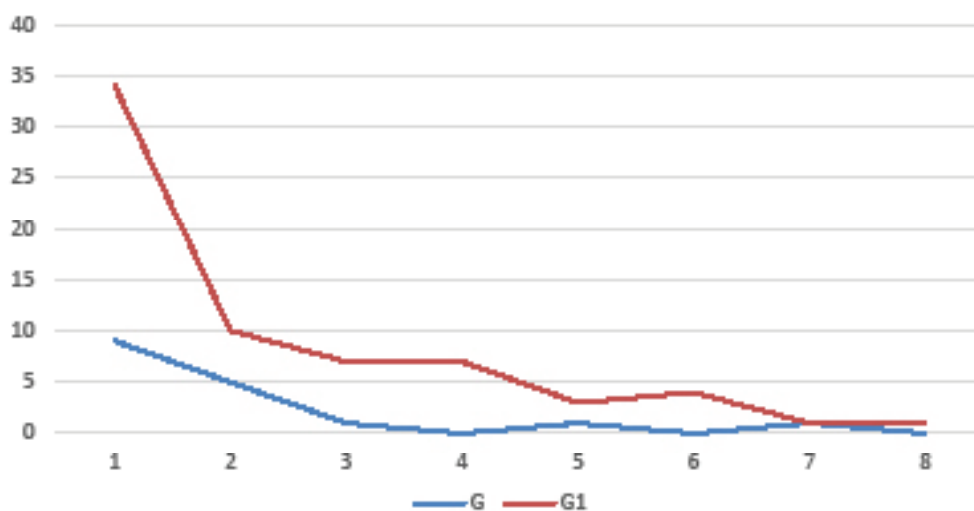
Od celokupnog broja istraženih grobova nekropole Kod koraba 78 sa inhumiranim i 134 sa kremiranim pokojnicima, keramičke posude su konstatovane ukupno u 114 grobova. U 19 inhumacija je otkriveno 22 posude, dok je među grobovima sa kremiranim pokojnicima otkriveno 119 posuda u 95 grobova. U nekoliko grobova (3) konstatovan je keramički materijal koji nije mogao biti tipološki opredeljen. U još nekoliko slučajeva sačuvana su samo dna posuda, uglavnom su u pitanju delovi krčaga i lonaca. Po brojnosti priloga u obema vrstama grobova najzastupljenija je situacija u kojoj se, među ostalim priložima, nalazi i po jedna keramička posuda (u G-9 i u G1-34), potom slede po dve (G-5, G1-10). Više od tri keramičke posude u inhumiranim grobovima se javljaju samo tri

²⁰⁹Bogdanović 2010, 83–99.

²¹⁰Korać 2021.

Grafikon 13 Količinska zastupljenost posuda u odnosu na formu posuda i tip groba

Grafikon 14 Zastupljenost po broju posuda u grobovima u odnosu na tip groba

puta, dok su kod grobova sa kremiranim pokojnicima ti prilozi mnogo brojniji (Grafikoni 13 i 14).

Na svim do sada istraživanim viminacijumskim nekropolama, pa tako i na ovoj, paralelne su sahrane kremiranih i inhumiranih pokojnika. U istovremenim grobovima inhumiranih i kremiranih pokojnika sreće se ista vrsta priloga. Pojava da se prilozi poređaju uz skeletno sahranjenog pokojnika može se pratiti i u kremiranim grobovima gde imamo zadržan raspored

priloga koji prate oblik zamišljenog tela pokojnika. To možda ukazuje na činjenicu da je obred sahrane kremiranog pokojnika bio zasnovan na tradiciji starijeg, skeletnog sahranjivanja.

Ono što je evidentno i brojčano jasno, vidljivo je da su keramički prilozi na ovoj nekropoli trostruko brojniji prilog u grobovima kremiranih pokojnika (kijih je i više istraženo), nego inhumiranih. Sva otkrivena keramika je lokalne proizvodnje. U nekoliko

grobova konstatovani su tipovi pojedinih formi koji se samo ovde nalaze (u pitanju je nekoliko tipova krčaga i pehar). Ovo je bitan podatak ako se iznese tvrdnja da su proizvodi rezultat lokalnog zanatskog centra (sem fragmenta dna zapadno mediteranske amfore), a takvi tipovi nisu za sada na drugim mestima konstatovani. To navodi na misao da se u budućnosti mogu očekivati otkrivanja još nekog zanatskog centra, uz onaj koji je otkriven osamdesetih godina prošlog veka, koji je bio načinjen za podmirivanje potreba najvećim delom južnih viminacijumskih nekropola. Veliki broj otkrivenih, a unificiranih posuda ukazuje nam na to da je u pitanju provincijska radionica, a da je izbor oblika i njihov kvalitet rezultat dobro organizovane proizvodnje.

Na prostoru ove nekropole, keramičke posude konstatovane su i van grobnih celina, ali u veoma malom broju i svojim oblicima ne remete preglednu sliku koju daje materijal iz grobova. Nisu konstatovane velike količine keramičkog materijala nad grobnim prostorima, niti posebne žrtvene površine, tako da je akcenat stavljen na materijal pronađen u grobovima. Samo u jednoj situaciji kod groba (G1-102), prilikom koje je otkrivena prosopomorfna posuda, može se pretpostaviti da potiče sa posebno izrađene žrtvene površine. U svega 14 grobova su keramičke posude nađene istovremeno sa novcem (u G-3 u G1-11), što nam potvrđuje predložena datovanja za neke oblike koje smo ranije dobijali na osnovu analogija i uslova nalaza na drugim istraživanim lokacijama. Kada govorimo o kulturnoj pripadnosti ovih pokojnika, sudeći po keramičkom materijalu, možemo konstatovati da je već uveliko izvršen prodor rimske kulture.

Ranije izvedene analize keramičkog materijala sa drugih nekropola poslužile su kao baza za uporedbu tehnika koje su korišćene za izradu pojedinih formi posuda, dok analize fizičko hemijskog sastava ovih posuda nisu izvršene. Ono što je makroskopskim i mikroskopskim posmatranjem utvrđeno, jeste da su ove posude viminacijumski proizvod, da je glinište korišćeno za njihovu izradu u arealu Viminacijuma, kao i da su u pitanju proizvodi iz još jednog zanatskog centra. Najveći deo posuda izrađen je od srednje prečišćene gline i pečen u crvenoj ili sivoj boji pečenja i spoljne površine koja je potom bojena istim tonovima.

Tek poneki proizvod je peskovitije fakture, što je opet uobičajeno za tu formu proizvoda. Sve posude sa izuzetkom (T. XCIX/17) „dačke“ šolje rađene su na vitlu. Ova rukom rađena posuda izrađena je i u nešto grubljoj fakturi, od peskovite gline sa raznim primesama i neobrađene spoljne površine. Kod nekih posuda su konstatovane nepravilnosti u debljini zidova trbuha ili cele posude. Ima i deformisanih primeraka (T. CIII/102), ali sve posude se uklapaju u opštu sliku antičke keramike od 1. do 3. veka. Nema luksuznijih formi posuda, koje se i inače vrlo retko javljaju kao grobni prilog, sve su oblici trpezne i ognjišne keramike. Nekoliko formi posuda pravljene su po uzoru na luksuznije, ali ipak su lokalni proizvod (T. XCIX/9, 10, T. CII/60, 66–70). Od transportnih formi konstatovani su samo delovi dna amfore, a posude skladišnih formi na ovoj nekropoli nedostaju.

Katalogom su predstavljene sve konstatovane posude, sem onih koje su bile toliko fragmentovane da nije bilo mogućnosti za njihovo bliže tipološko opredeljenje. Sadrži pregled oblika i tipova razvrstanih po kategorijama ustaljenih podela, sa datim potrebnim podacima za svaki oblik, tj. tip, detaljan opis izgleda, tehnoloških karakteristika i ukrasa, podatak o tome koliko često i u kojoj vrsti groba je otkriven, kao i odgovarajući crtež predstavljen na tablama. Tipološkoj obradi posuda pristupilo se sagledavanjem osnovnih karakterističnih delova posuda kako bi bili izdvojeni određeni oblici, tipovi i njihove varijante. Ovde su predstavljene samo posude koje nose važne karakteristike za dalju obradu, dok su fragmenti posuda koji ne nose karakteristična obeležja samo spomenuti. Zanimljivo je potpuno odsustvo nekih formi koje se očekuju u nekropoli ovog vremenskog okvira (npr. nema nijednog keramičkog balsamarija), ali se njihov izostanak pripisuje istim formama izvedenim u drugim materijalima (staklu).

Sve otkrivene keramičke posude podeljene su po svojoj osnovnoj funkciji na 10 formi u 52 tipa. Iako su brojčano najzastupljeniji krčazi, varijantama su najbrojnije zdele. Na trećem mestu su pehari, dok su na četvrtom lonci, bez obzira na to da li im je recipient iskorišćen kao urna za kremiranog pokojnika ili su položeni pored inhumirane osobe. Antropološke analize nisu pomogle u razrešenju problematike da li

se određena forma posuda češće odlaže u zavisnosti od starosti ili pôla sahranjene osobe. Doduše, konstatovano je da se češće minijature posude odlažu kraj dece, tri krčaga kraj odrasle muške jedinke, ali veliki broj grobova nije mogao da pruži precizniju antropološku odrednicu pokojnika, pa smo za takve informacije ostali uskraćeni.

Zdele

I pored brojno zastupljenih zdela na ovoj nekropoli, mora se naglasiti da postoje nekropole na kojima se one uopšte ne javljaju, te da su neke varijante brojno zastupljene, a neke sa svega jednim primerkom. Ovde su zdele zastupljene sa 17 posuda u 11 tipova. (T. XCIX/1-17) Sa svega jednim tipom (T. XCIX/14) među inhumiranim pokojnicima i sa preostalim kod kremiranih. Najčeše se radi o malim kalotastim zdelama različito profilisanih oboda. Dna su im ravno izvedena ili se radi o prstenastim stopama. Većinom su rađene od srednje ili dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja i spoljne površine bojene ili firnisovane crvenim tonovima, dok su samo primerci dubokih zdela (T. XCIX/15, 16) rađeni od peskovite gline, sivo mrke boje pečenja, a jedini oblik rukom rađene zdele je i sa primesama sitnog kamena (T. XCIX/17). Posuda debelih zidova i masivnog dna sa jednom drškom u literaturi je poznata kao „dačka“ šolja. U grobu u kom je otkrivena (G1-128) datovana je novcem u period posle prve polovine 1. veka.

Skoro svi tipovi ovih zdela su uobičajeni grobni prilozima na viminacijumskim nekropolama i podjednako se nalaze i u grobovima sa kremiranim i sa inhumiranim pokojnicima. Na ovoj nekropoli retko su novcem datovane, a kada je ta situacija konstatovana, radilo se o drugoj deceniji 2. veka i kalotastim zdelama. Položaj u grobovima im varira u zavisnosti od toga da li su konstatovane u grobovima sa inhumacijom ili kremacijom.

U grobu slobodno ukopanog pokojnika (G-19) otkrivena je zdela (T. XCIX/14) sa poklopcem (T. CVII/175) sa desne strane glave. Ove zdele pripadaju tzv. „patka“ tipu zdela i vrlo su čest nalaz viminacijumskih nekropola. Na drugim nekropolama češće se javlja kao prilog u etažnim grobovima tipa Mala Kopašnica – Sase. Na ovoj nekropoli najzastupljeniji

položaj zdela u inhumiranim grobovima je kraj glave, potom kraj nogu pokojnika, u retkim slučajevima kraj lakta, dok su u slučaju kremacija podjednako zastupljeni i na gornjem nivou i u samoj raci nad kremiranim ostacima.

Kombinacije posuda kao priloga u grobovima kremiranih pokojnika koje su na ovoj nekropoli konstatovane su sledeće:

- Duboka zdela, lonac, tanjir i tri krčaga (G1-55)
- Zdela, tanjir, dno amfore (G1-66)
- Zdela i pehar (G1-70)
- Zdela i tri krčaga (G1-25, G1-77)
- Zdela, tanjir i pehar (G1-81, G1-134)
- Dve zdele, dva pehara, dva tanjira i lonac (G1-85)

Lonci

Lonci su vrlo čest grobni prilog, a na ovoj nekropoli konstatovano je preko dvadeset posuda od kojih 4 u grobovima inhumiranih pokojnika, a 20 u grobovima kremiranih pokojnika. Ono što se često konstatuje u grobovima sa kremiranim pokojnicima jeste situacija da su u lonce položeni ostaci pokojnika. Da je posuda imala funkciju urne ovde je slučaj u 2 groba. Najčešći oblik lonca koji se koristi za ovakav vid separacije ostataka pokojnika od grobne rake je tip (T. C/21–28) izrađen od peskovite gline žućkastobeličaste boje pečenja i spoljne površine koja je neobrađena. Užlebljenog, sa spoljne strane zaobljenog oboda, ovalnog recipijenta i užeg dna. Kod ovih lonaca rebra na truhu mogu biti oštrije ili blaže izvedena. Dno može biti uvučeno, kod starije faze ovih lonaca, dok su primerci datovani od sredine 2. i kroz ceo 3. vek sa ravnim dnom. Javljaju se u različitim veličinama tako da im se zapremina kreće od 0,35 i do 13 litara. U ovoj formi javljaju se u manjim dimenzijama kao pehari (T. CIII/92–97) ili kao minijature posude. Na ovoj nekropoli ti tzv. „kaolinski“ lonci konstatovani su u dva groba (G-11, G-62) sa inhumacijom i u 7 grobova sa kremiranim pokojnicima (G1-27, G1-29, G1-56, G1-105, G1-114, G1-124).

Drugi oblik lonca koji se često koristi i u funkciji urne je (T. C/18, 19) lonac ovalnog recipijenta horizon-

talno razgrnutog i sa unutrašnje strane užlebljenog oboda, ravnog dna. Oni su uvek izrađeni od peskovite gline, sive ili mrkosive boje pečenja (2,5YR 5/2, 5/4) i spoljašnje površine neobrađene. U gornjem delu trbuha mogu biti ukrašeni žlebovima. Često se nalaze i škartovi ovog tipa koji nisu uništeni nego je njihov recipijent iskorišten u sekundarnoj upotrebi kao recipijent za pepeo u vidu urne. Zapreminom dostižu 3800 ml. U grobu (G1-40) datovan je novcem (C-102) Domicijana u poslednju deceniju 1. veka n. e. Jedan od omiljenih viminacijumskih proizvoda – kako u naseobinskim slojevima tako i u nekropolama – ovde je konstatovan u grobu sa još keramičkih posuda, od kojih je jedna i poklopac. Radi se o loncima sa horizontalno izvučenim kratkim obodom, ravnog, cilindričnog vrata, loptastog trbuha na nisko profilisanoj stopi. Ispod oboda polaze najčešće dve, a ređe tri, užlebljene trakaste drške. Rađeni su od prečišćene gline crvene ili sive boje pečenja i spoljne površine bojene crveno ili crno. Ovi lonci su vrlo često ukrašeni i to ne samo pečatima, urezima, fasetama ili barbotinom, nego i apliciranim medaljonima. Kada su tako načinjeni, onda im se pripisuje i uloga u raznim ritualima, vezanim za veći broj bogova rimskog panteona.²¹¹ Za ovaj oblik je karakteristično da pripada najzastupljenijoj formi lokalne viminacijumske produkcije. Sigurni je proizvod lokalnog otkrivenog zanatskog centra. Javlja se na svim istraživanim lokacijama i datuje se od 1. do 4. veka. Pored ovih lonaca, u obema vrstama grobova su otkriveni i lonci (T. C/38, 39, 40) rađeni od peskovite gline crvene boje pečenja i spoljne površine neobrađene. Ovi lonci najčešće su ukrašeni žlebljenjem. Oblik koji se često sreće, ne samo na nekropolama nego i u naseobinskim slojevima, su loptasti ili bikonični lonci trakasto ili prstenasto profilisanog i sa unutrašnje strane užlebljenog oboda (T. C/39–36). Ovi kuhinjski lonci najčešće su izrađeni od peskovite gline sive boje pečenja, mada se javljaju pečeni i u crvenim tonovima. Utvrđene kombinacije priloga sa loncima na ovoj nekropoli su:

- Samo lonac (G-11, G-28, G-36, G-62; G1-23, G1-40, G1-52, G1-53, G1-56, G1-59, G1-96, G1-105, G1-109, G1-114)

- Lonac i pehar (G1-30)
- Lonac i dva tanjira (G1-27)
- Lonac, poklopac, tri krčaga (G1-32)
- Lonac, zdela, tanjir, tri krčaga (G1-55)
- Lonac, dve zdele, dva pehara (G1-85)
- Lonac, dva krčaga i kadionica (G1-100)
- Lonac, dva pehara, 3 krčaga (G1-101)
- Lonac, tri krčaga, minijaturac (G1-118)

Tanjiri

Tanjiri su oblik koji na ovoj nekropoli nije konstatovan ni jednim primerkom u grobovima inhumiranih pokojnika, dok je kod kremiranih najbrojniji prilog sa 33 komada. Na drugim nekropolama (Duklja, Intercisa) dešava se obrnuta situacija – da ih nema u grobovima sa kremacijom.

Svi tanjiri su rađeni na vitlu, od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i spoljne površine najčešće bojene tonovima iste boje. Ponekad je spoljna površina firnisovana različitim nijansama. Potrebno je izdvojiti grupu tanjira kojoj je na dnu ukrašavanje izvedeno urezivanjem radlom i pečačenjem (T. CIII/66–68). Unutrašnjost ovih tanjira ukrašena je pečatom u obliku stilizovanog stopala planta pedis, naspramno postavljenog u centralnom delu tanjira. Isto tako postoje i kombinacije raznih rozeta i listova. Raznovrsnost formi i motiva dovodi u pitanje poreklo pečatnog ukrašavanja, kao i mogućnost utvrđivanja radioničarskih centara i njihove hronologije, ali se ipak može pretpostaviti po nalazima na drugim lokacijama da su i ovi tanjiri viminacijumski proizvod.²¹² Tanjiri su datovani novcem Hadrijana u treću deceniju 2. veka. Slede plići tanjiri, koničnih zidova trbuha, različito izvedene ivice oboda, od horizontalne i užlebljene do lučno izvijene, sa apliciranom plastično izvedenom trakom. Nekoliko oblika je rađeno po uzoru na luksuznije forme. Najveći broj tanjira (T. CII/47–59) pripada tipu iskošenih zidova trbuha, lučno izvijenog oboda i prstenasto profilisane stope. I ovaj tip tanjira datovan je novcem cara Hadrijana. Kombinacija priloga na ovoj nekropoli, među kojima su otkriveni i tanjiri, je sledeća:

²¹¹Jovičić, Bogdanović 2017, 33–46.

²¹²Mitić 2017, 273.

- Tanjir (G1-41, G1-95, G1-106)
- Tri tanjira (G1-24)
- Dva tanjira, lonac (G1-27)
- Tanjir, zdela (G1-43, G1-134)
- Tanjir, lonac (G1-59)
- Tri tanjira, krčag, minijaturac (G1-54)
- Tanjir, lonac, tri krčaga i zdela (G1-55)
- Dva tanjira, dva pehara, dve zdele i lonac (G1-85)

Amfore

Amfore nisu čest grobni prilog. Nalažene su na svim istraživanim nekropolama u više svojstava, od toga da su iskorišćene kao građevinski materijal od kojih je sazidana grobna raka, preko toga da su služile kao pokrivač grobne rake, do toga da je donji deo amfore ili cela, poslužila kao recipijent za pokojnika. U slučaju kada je celo telo položeno u amforu bio je u pitanju dečji skelet, a u ostalim primerima pokojnici su kremirani i nije utvrđen njihov pol i starost. Iako je Viminacijum imao razvijenu grnčarsku i opekarsku delatnost, proizvodnja amfora se sastojala od nekoliko oblika stonih amfora manjih dimenzija. Import ostalih dolazio je iz svih krajeva Carstva i time ispunjavao potrebe tadašnjeg življa. Ostaci amfora u ovoj nekropoli konstatovani su u grobovima i sa inhumacijom (G-47) i sa kremacijom (G1-66). Kod groba sa kremacijom u pitanju je oblik etažnog groba. Od 11 priloga u grobu pored fragmenta amfore su još tanjir i zdela, a od keramike je konstatovan još i jedan žižak. Dno amfore je bilo postavljeno u osnovi etaža i na njemu su bili odloženi žižak i kolenasta fibula. Ne može se preciznije definisati uloga ove amfore u grobu, sem da je poslužila kao nosač ostalih priloga. Kod groba sa inhumiranim pokojnikom u pitanju je dno zapadnomediteranske amfore²¹³ (T. CVII/183). Otkriveno je zajedno sa peharom od beložučkaste gline i poklopcem sa dugmetastom drškom. U ovom grobu je konstatovan i bronzani novčić datovan vladavinom cara Trajana i time opredeljen u prve decenije 2. veka. To potvrđuje sliku sa drugih istraživanih lokacija, da je prvi import na Viminacijum dolazio sa zapada, da bi tek kasnije, centar trgovine bio preusmeren ka istoku,

²¹³Bjelajac 1996, 16–20.

odakle će iz oblasti Ponta biti dopremene najveće količine amfora sa različitim produktima u njima.

Poklopci

Poklopci se kao oblik ne javljaju brojno kao prilozima na ovoj nekropoli. Ovde su konstatovani sa svega četiri primerka razvrstanih u dva tipa. Jedan od njih pripada (T. CVII/175, 176) obliku koji je najzastupljenija forma poklopaca uopšte na Viminacijumu. Radi se o poklopcu kosih zidova trbuha, nenaglašenog vrata sa dugmetastom drškom. Javljaju se izrađeni u svim fakturama, bojama pečenja i dimenzijama. Ono što im je svima zajedničko jeste dugmetasta drška. Svojim izgledom i funkcionalnošću zadovoljavali su svoje korisnike pa im je dug i upotrebnik vek. Javljaju se početkom 2. i kroz ceo 3. vek. Na ovoj nekropoli neobično je to što je on iskorišćen kao poklopac na zdeli, a ne na loncu kako se očekuje. Zdela s kojom je otkriven je isto jedan od omiljenih viminacijumskih oblika i vrlo čest nalaz kako u naseobinskim slojevima tako i u nekropoli. Drugi oblik poklopca je specifičan iz drugog razloga. Njegova veličina i dubina dozvoljavaju mogućnost tumačenja da je ovakav oblik poklopca služio kao neka vrsta sača, da se pod njim namesti hrana, on zatrpava vrelinom žarom i tako pripremi obrok.²¹⁴ U grobu kremiranog pokojnika nađen je zajedno sa još tri krčaga i jednim loncem (G1-32). Ovi poklopci izrađeni su od peskovite gline često sa dodatim primesama sitnog kamena ili tucanih školjki. Javljaju se u tonovima od crveno mrke do sive boje pečenja. Spoljna površina im je neobrađena.

Pehari

Pehari su vrlo brojni grobni prilogi kako kod grobova sa kremacijom tako i sa inhumacijom. Podela se može izvesti u odnosu na to da li imaju drške i ako imaju koliko ih je, kao i na to da li im je dno ravno ili prstenasto izvedeno. Jedan od najzastupljenijih oblika pehara jesu loptasti, na uskom ravnom dnu ili prstenastoj stopi. Izrađivani su od srednje prečišćene gline raznih boja pečenja i premazivani različito – od sjajnih premaza u crvenim i sivim tonovima, do belih mat premaza. (T. CIII/80–91). Ovaj oblik vezuje se za

²¹⁴Ožanić Roguljić, Raičković Savić 2020, 85–91.

italsko poreklo i nalažen je u svim delovima Rimskog carstva već od 1. veka n. e. Vrlo često se nalazi i u naseobinskim slojevima, a brojno kao prilog u grobovima, kako kremiranih tako i inhumiranih pokojnika. U grobovima tipa MKS-a javljaju se od 2. pa do sredine 3. veka, kada se ovaj oblik malo menja i postaju izduženiji, a površina ponekad ukrašena kanelurama ili zarezima. Po tehnološkim karakteristikama na svim otkrivenim nekropolama opredeljuju se u lokalni proizvod. Brojno se javljaju i pehari čiji oblik podseća na već spomenute lonce izrađene od žućkastobeličaste gline. Ovde su oni manjih dimenzija, visina im je do 8 cm. Jedan primerak je konstatovan kao prilog u grobu četvorogodišnjeg deteta. Položen kraj detetovog desnog boka. Ne može se reći da je to uobičajen prilog u dečjem grobu, ali svakako je veoma čest grobni prilog, podjednako zastupljen i u inhumacijama i kremacijama. U drugom slučaju u ovakav tip pehara stavljen je komad sumpora (G1-36). Samo u još jednom grobu sa inhumiranim pokojnikom (G-5) otkriven je grumen sumpora na ovoj nekropoli. Svakako je njegov pronalazak vezan za neka od verovanja koja su poznata za pročišćavanje prostora ili za ozdravljenje organizma.²¹⁵ Na ovoj nekropoli (G-16) datovan je novcem Gordijana III u četvrtu deceniju 3. veka. Pehar (T. CIII/100) blago razgrnutog nenaglašenog oboda, cilindričnog vrata koji se nastavlja na bikonično prelomljen trbuh ima ravno visoko dno. Trakasta užlebljena drška polazi ispod linije oboda i završava se na prelazu vrata u trbuh. Izrađen je od srednje prečišćene gline mrke boje pečenja (5YR 4/1) i neobrađene spoljne površine. U gornjem delu je ukrašen plitkim žlebovima. Visina mu je 12 cm, prečnik oboda 7,5 cm, a zapremina 0,31 l. Konstatovan samo na istočnim viminacijumskim nekropolama i to u grobovima skeletnih pokojnika, a sa samo jednim tipom javlja se u grobovima tipa Mala Kopašnica – Sase. Bliže paralele za ovaj tip nedostaju. Otkriven je u grobu datovanim novcem Aleksandra Severa, tako da možemo pretpostaviti da mu je datovanje od treće decenije 3. veka.

Kada su u pitanju pehari sa dve drške na nekropoli Kod koraba (T. CIII/76–79, 98) javljaju se tri tipa i svima je dno izvedeno u vidu prstenasto profilisane stope.

Rađeni su od srednje prečišćene gline, pečene u tonovima crvene boje i u istim tonovima im je obojena i spoljna površina. Bikoničnog su recipijenta, drške polaze ili sa same ivice oboda ili odmah ispod njega i završavaju se na najširem delu trbuha. Sve drške su imale funkcionalnu ulogu.

Ostali pehari koji su bez drški mogu se podeliti sa obzirom na oblik recipijenta na bikonične i jajolike. I oni su izrađeni od iste, srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i u istim tonovima bojeni. Najčešći su grobni prilog kod inhumiranih pokojnika. Na ovoj nekropoli su zastupljeni u četiri takve celine (G-7, G-12, G-16, G-47). Kod kremacija sami se javljaju u sedam celina (G1-6, G1-36, G1-47, G1-58, G1-68, G1-86, G1-125), a ostale kombinacije priloga u kojima su nalaženi pehari na ovoj nekropoli su:

- Pehar i kadionica (G1-16)
- Pehar i zdela (G1-70, G1-81)
- Pehar i lonac (G-28, G-36; G1-30)
- Pehar i tri krčaga (G1-80)
- Pehar, amfkoru i poklopac (G-47)
- Dva pehara, lonac, tri krčaga (G1-101)
- Dva pehara, dva tanjira, dve zdele, lonac (G1-85)
- Kadionice

Kadionice su na ovoj nekropoli konstatovane sa dva tipa u četiri primerka. Interesantan je njihov izostanak kada se ima u vidu da su vrlo čest grobni prilog na drugim nekropolama. Svojom formom koja najčešće podseća na konične zdele na šupljoj stopi u rimsko-provincijskoj proizvodnji zastupljene su u periodu 2. i 3. veka. Razlikuju se zbog različito izvedenog ukrašavanja oboda i spoljne površine posude i skoro u svim slučajevima cele su premazane engobom beličaste boje. Najčešće se javljaju kao prilozima u grobovima kremiranih pokojnika, i kada su u pitanju etažni grobovi nalaze se postavljene na svim nivoima i stranama. Ne može se ustanoviti bilo kakvo pravilo u njihovom odlaganju, odnosno da li će biti položene u donji etaž, u uglovima gornjeg etaža ili po sredini strana. Broj u grobu im se kreće od jedan do četiri. Najčešće se nalaze dve ili tri. Nekad je u pitanju isti tip, a nekad su dve iste, dok je treća različita. Isti slučaj

²¹⁵Vojvoda, Golubović Mikić 2021, 129.

zatičemo i na ovoj nekropoli u grobu kremiranog pokojnika (G1-16), gde su pored loptastog pehara konstatovani i fragmenti tri kadionice (T. CVII/172, 173, 174). Sve tri pripadaju istom tipu. U ovom grobu je bilo još i tri žiška kao i tri novčića sa početka i sredine 2. veka. Ovaj oblik ima dvostruko nazubljen obod, iskošen trbuh ukrašen jednom ili dvema plastično nazubljenim trakama. Javlja se izrađivan u različitim dimenzijama, ali svakako spada u najbrojniji tip. Drugi tip kadionice na ovoj nekropoli konstatovan je u etažnom grobu (G1-100). U njemu je pored kadionice bilo i dva krčaga, pehar, lonac, žišci, a od drugih materijala i bronzana drška. Kadionica je bila položena na osnovu prvog etaža uz zapadni zid zajedno sa bronzanom drškom i loncem. Ovaj tip kadionice (T. CVII/170) je isto jedan od najzastupljenijih u viminacijumskoj tipologiji. Kao i kod ostalih priloga, retko se primećuje gorenje posuda, međutim u slučaju kadionica nekoliko puta su u njima konstatovani ostaci neke organske materije koja je gorela (smokva). Poslednjih godina broj kadionica i njihovih varijanti drastično je porastao otkrićem velikog sloja zemlje punog kadionica na prostoru amfiteatra. To je potkrepilo ideje brojnih autora koji ističu njihov kulturni karakter, bilo kao priloga u grobu ili u kulturnim obredima, ali ne sme se zanemariti ni njihova upotreba u domaćinstvu. Javljaju se u velikom broju u Panoniji u Sirmijumu, nalaze se i širom Gornje Mezije, dok u Dalmaciji mnogo ređe.

Krčazi

Krčazi su uz žiške najčešći keramički proizvod polagan u grobove kao prilog na viminacijumskim nekropolama. Na Korabama ih je otkriveno ukupno 52, od kojih je šest u grobovima sa inhumiranim pokojnicima, a 46 u grobovima sa kremiranim pokojnicima. Po tri krčaga se javlja u čak deset grobova. Najčešće se javljaju u kombinaciji sa još jednom posudom, peharom ili loncem. Pošto su krčazi korišćeni i u svakodnevnom životu, oni otkriveni na nekropolama podržavaju tezu da su neki tipovi namenski pravljani isključivo za potrebe nekropole da budu prilog u grobu. O tome svedoči njihov veliki broj na svim istraživanim nekropolama, kao i loš kvalitet izrade. Situacija o pojavi tri krčaga u jednom grobu, razmatrana je kod više autora

koji se saglašavaju u stavu da je to izvedeno verovatno iz potrebe da se pokojniku obezbede tri bitne vrste tečnosti.²¹⁶ Najčešći oblik krčaga koji se javlja, a koji se smatra jednim od tih „grobljanskih“ tipova je (T. CIV, CV/103–135) sa kratkim vratom, jednom trakastom drškom i loptastim trbuhom. Ovakvi krčazi rađeni su od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i spoljne površine koja je bojena tonovima crvene boje. Nalaženi su u hiljadama primeraka različitih dimenzija. I na ovoj nekropoli su najbrojnije zastupljeni. Zajedničko im je to da se vrlo često javljaju u grupama od po tri ili barem po dva, gde je onda treći krčag ili vrlo sličnog izgleda ili trolisnog otvora. Kod krčaga se vrlo brojno javljaju upravo i ti krčazi trolisnog otvora (T. CV/137–143, T. CVI/148–150) kod kojih se opet razlikuje nekoliko varijanti profilacije otvora (jače ili slabije uštinut obod), uže ili šire grlo i trbusi koji mogu biti postavljeni visoko, na sredini posude, ili nisko, vrećasto. I oni su najvećim delom rađeni od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i spoljne površine bojene tonovima crvene boje. Javljaju se u dugom vremenskom periodu, a negde od kraja 2. veka vide se promene u tom osnovnom obliku gde se dužina vrata skraćuje, postaju zdepastiji, a boji se samo gornja polovina posude. Među trolisnim krčazima javljaju se i oni izrađeni od peskovite gline žućkastobeličaste boje pečenja (T. CV/137). I pored toga što je do sada otkriveno na hiljade istih krčaga, na ovoj nekropoli se javljaju i forme koje su zastupljene samo tu. Jedan od njih predstavlja krčag malih dimenzija, visine do 13 cm i zapremine do 0,4 l, trougaone ivice oboda, kratkog vrata i loptastog trbuha. Dno kod ovih krčaga je izvedeno u obliku niske stope, a drška je ovalnog preseka. Rađeni su od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (5YR 6/6) i crveno bojene površine. Za njih nedostaju bliže analogije, a na ovom prostoru ih ima u većem broju. Jedan od grobova u kom su konstatovani (G1-32), iako je bio jednostavna grobna raka, sadržavao je tri krčaga (T. CVI/151-153), keramički lonac i poklopac. Drugi, jedinstveni tip, je i veći krčag trakasto profilisanog oboda, dugog uskog vrata i loptastog recipijenta. Sa jednom narebrenom drškom i dnom profilisanim u obliku niske stope (T. CV, CVI/ 144-147). Rađeni su od dobro prečišćene

²¹⁶Golubović, Raičković Savić, Mrđić 2020, 161–180.

gline, crvene boje pečenja (5YR 6/6), a spoljna površina im je crveno bojena. Visina im je do 30 cm, a zapremina se kreće u rasponu od 1900 do 2500 ml. (G1-75, 88). Uslovima nalaza datuju se u kraj 1. veka n. e. Kombinacije priloga krčaga sa drugim posudama na ovoj nekropoli su sledeće:

- Krčag (G-57; G1-49, G1-72, G1-84)
- Dva krčaga (G-72; G1-75, G1-122)
- Tri krčaga (G-10,29; G1-88, G1-101, G1-113)
- Tri krčaga i zdela (G1-25, G1-77)
- Tri krčaga i pehar (G1-28, G1-36)
- Tri krčaga i poklopac (G1-32)
- Tri krčaga, tanjir, lonac, zdela (G1-55)
- Tri krčaga, četiri tanjira (G1-80)
- Tri krčaga, lonac i minijatura posuda (G1-118)
- Krčag, minijatura posuda, tri tanjira (G1-54)
- Dva krčaga i lonac (G1-114)
- Dva krčaga i kadionica (G1-100)

Minijaturne posude

Oblik posuda koji nije čest prilog u viminacijumskim nekropolama. Njihovi oblici su umanjene verzije većih, funkcionalno različitih posuda, pehara, zdela i krčaga. Zastupljeni su sa svega nekoliko primeraka, a predstavljaju rad lokalnih majstora. Rađeni su na vitlu, od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i spoljne površine bojene tonovima crvene boje. Češće se javljaju u naseobinskim horizontima. Funkcija im nije jasna. Može se pretpostaviti da su služili za držanje nekih začina u manjim količinama, dok neki autori smatraju da su to bile dečje igračke. U slojevima gde su konstatovani, opredeljeni su u period od sredine 2. do treće četvrtine 3. veka.

Na ovoj nekropoli konstatovano je svega tri minijaturne posude. Jedna (T. CIII/102) od njih je otkrivena u grobu skeletnog pokojnika (G-12) zajedno sa peharom i oba su bila položena kraj njegovih nogu. Pokojnik je odrasla muška osoba. Ovakva posudica svoj uzor verovatno ima u oblicima loptastih pehara koso izvedenih oboda na prstenastim stopama ili im je dno usko i visoko postavljeno. Izrađena je od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i crveno je bojena površine. Ono što je njena specifičnost je da se

radi o deformisanoj posudi koja nije odbačena u škart nego je iskorišćena kao prilog u grobu. Druga minijatura posuda je isto iz groba sa skeletnim pokojnikom kod kojeg je sahrana izvedena u kovčegu. Minijatura posuda je odložena na središnji deo skeleta. Pokojnik je četvorogodišnje dete neutvrđenog pola. Drugih keramičkih priloga u ovom grobu nije bilo. Treća minijatura posuda (T. CVII/181) otkrivena je u kremaciji (G1-118) zajedno sa još tri krčaga i jednim loncem, a sve datovano novcem Hadrijana u treću deceniju 2. veka. Svojim oblikom je umanjena verzija najčešćih pehara, loptastih sa jednom drškom na uskom dnu, rađena od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i crveno je bojena.

Prosopomorfne posude

Karakteristika ovih posuda je da je na osnovnom obliku posude, peharu, predstavljen lik ili crte lica, oči sa obrvama, nos i usta, brada, kosa i uši. Zavisno od toga kako su izrađeni, dele se na one rađene na vitlu, u kalupu i vitlom ili samo iz kalupa.²¹⁷ Jedan jedini primerak je otkriven na ovoj nekropoli (G1-102; T. CVII/182). Po položaju u kojem je otkriven u ovom grobu pretpostavlja se da je ritualno razbijen prilikom nekog posvećivanja. Otkriven je zajedno sa jednim keramičkim žiškom.

Širom Rimskog carstva javljaju se u rasponu od četiri veka i nalažene su kako u grobovima tako i u naseobinskim slojevima. Mogle su biti korišćene i u svakodnevnom životu kao i u ritualnim obredima. Prosopomorfne posude otkrivene u grobovima tipa Mala Kopašnica – Sase potiču sa prostora nekoliko Viminacijumskih nekropola i one su u grobovima nalažene uz druge predmete, kako od keramike tako i od drugih materijala. Datovane su u period 2. i 3. veka i vezuju se za pogrebne rituale. Nalažene su i iznad grobova na tzv. „žrtvenim površinama“. Ono što im je karakteristika jeste da se češće sreću kao prilog u grobovima kremiranih pokojnika nego inhumiranih. Uzrok ovakve pojave još nije poznat. Po tehnologiji izrade smatra se da pripadaju lokalnoj viminacijumskoj proizvodnji.

²¹⁷Nikolić, Raičković 2009, 327–337.

Zdele

T. XCIX/1-3, 6, 7

Zdele kalotaste forme, tanjih zidova nenaglašenog oboda, prstenasto profilisanog ili ravnog dna. Rađene od srednje prečišćene gline crvene ili sive boje pečenja, a spoljna površina bojena u nijansama od mrko crvene (2,5YR 6/4; 5YR 6/4, 6/6, 6/8, 7/4; 10R 6/8) pa sve do sive i crne boje (5YR 6/1). Često je spoljna površina i glačana ili firnisovana. Prečnici ovih zdela se javljaju u rasponu od 10 do 25 cm. Na ovoj lokaciji su varijante manjih dimenzija. Dna im se kreću od 3,5 do 11 cm, a visina od 4 do 6,5 cm.²¹⁸

Ovakav oblik zdele čest je na Viminacijumu, kako kao prilog u nekropolama, tako i u naseobinskim slojevima. Na svim lokacijama datuje se u vremenski okvir od početka 2. veka do početka 4. veka. Na Korabama je zastupljen samo u grobovima sa kremiranim pokojnicima i to sa pet primeraka u G1-25, G1-43, G1-70, G1-77, G1-81, G1-83 i G1-134.

T. XCIX/4, 5

Kalotaste zdelice, oblikom i tehnologijom izrade vrlo slične prethodnim, od kojih se razlikuju uvučenom ivicom oboda.²¹⁹ Ovakav tip se nalazi i u importnim oblicima, a na ovoj nekropoli sve su lokalni proizvod. Zapremina im ne prelazi 300 ml. Datuju se od kraja 2. do sredine 3. veka. Javljaju se u G1-77, G1-85.

T. XCIX/8

Plitka kalotasta zdela neprofilisanog oboda na ravnom dnu. Rađena od dobro prečišćene gline crvene boje pečenja i istim tonovima bojena. Prečnik oboda joj iznosi 14 cm, a dna 6 cm. Datuje se u drugu polovinu 2. veka. Konstatovana je samo u jednom grobu kremiranog pokojnika G-18.

T. XCIX/9, 10

Kalotaste zdelice lučno izvijenog oboda, naglašene unutrašnje ivice oboda, na niskoj stopi, rađene od dobro prečišćene gline crvene boje pečenja (2,5YR 6/6, 6/8), crveno bojene površine.²²⁰ Na drugim loka-

cijama ovakve zdele, koje liče obliku Drag. 35, mogu se javiti izrađene i sa drugim tehnološkim karakteristikama, načinjene od sive gline, crno bojene, bez pre-maza ili sa mramorizacijom. Zapremina im ne prelazi 300 ml. Podjednako su često zastupljene i kao grobni prilog i u naseobinskim slojevima. Uslovima nalaza najraniji primerci se datuju u poslednje decenije 1. veka n. e. Ovde otkrivene su u G1-99.

T. XCIX/11

Zdelica razgrnutog oboda i blago prelomljenih zidova trbuha. Rađena od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (5YR 7/6). Zdelice ovog tipa nisu čest grobni prilog. Datovana je pronađenim novcem u grobu u prvu deceniju 2. veka u G1-91.

T. XCIX/12

Zdela kratkog horizontalnog oboda, blago prelomljenih zidova trbuha; ravnog užeg nenaglašenog dna. Rađena od srednje prečišćene gline sivomrke boje pečenja (10R 7/4). Datovana je novcem iz groba u kom je pronađena u sredinu 2. veka. Otkrivena uz ostale posude u G1-66.

T. XCIX/13

Zdela bikoničnog recipijenta, na niskoj prstenastoj stopi. Rađena od dobro prečišćene gline crvene boje pečenja (2,5YR 5/8). Češće se javlja u naseobinskim slojevima nego kao prilog u grobovima. Uslovima nalaza na drugim lokacijama datuje se u 2. vek. Otkrivena u G1-85.

T. XCIX/14

ZZdela bikoničnog recipijenta. Na prelomu trbuha je naglašena plastična traka. Rađena je od srednje prečišćene gline u crvenoj boji pečenja (2,5YR 6/8), površine bojene crvenom bojom. Zdele ovog tipa su vrlo čest nalaz u grobovima kremiranih pokojnika. Mnogo se češće javljaju na južnim viminacijumskim nekropolama. Prvi oblici ovog tipa stigli su putem importa, a za ovaj oblik paralele nalazimo širom okolnih provincija.²²¹ Ove zdele se javljaju i sa mnogo većim prečnicima od ove sa Koraba (22 cm) tako da im zapremina može biti do 5500 ml. Datuju se u period od

²¹⁸Raičković 2012, T. I/5, 8.

²¹⁹Raičković 2012, T. I/12.

²²⁰Raičković 2012, T. II/ 26.

²²¹Raičković 2012, 67, T. I/9.

2. do 4. veka. Konstatovana je samo u jednom grobu inhumiranog pokojnika G-19.

T. XCIX/15

Duboka zdela užlebljenog oboda visoko postavljenoj trbuha i kratkog vrata, užeg dna.²²² Rađena od peskovite gline sive boje pečenja, spoljne površine neobrađene. Najranije datovanje ovakvih zdela je iz groba sa kremacijom u prvu polovinu 2. veka, a najbrojnije u sam kraj 2. i prvu polovinu 3. veka. Zapreminom mogu dosegnuti 1700 ml. Na Korabama otkrivena u G1-55.

T. XCIX/16

Kalotasta zdela ravnog dna. Rađena od peskovite gline sive boje pečenja (5YR 7/1) i spoljne površine neobrađene. Nije čest grobni prilog. Uslovima nalaza na drugim mestima se datuje od druge do poslednje decenije 2. veka. Otkrivena u grobu skeletnog pokojnika G-37.

T. XCIX/17

Jedini oblik rukom rađenih zdela pripada obliku tzv. „dačkih šolja“, koničnih zdela debelih zidova i ravnog dna sa jednom drškom. Na ovoj nekropoli je otkrivena svega jedna. Rađena je od peskovite gline sivomrke boje pečenja i spoljne površine neobrađene. Kao grobni prilog češće se javljaju na prostoru Dakije, dok su na viminacijumskim nekropolama više zastupljene na Pećinama i Pirivoju.²²³ Prečnikom od 10 i visinom od 6 cm dostiže zapreminu od 300 ml. Datuju su u drugu polovinu 2. veka i traju do prve polovine 3. veka.

Lonci

T. C/18, 19

Lonci ovalnog recipijenta horizontalno razgrnutog i sa unutrašnje strane užlebljenog oboda, ravnog dna.²²⁴ Rađeni su od peskovite gline, sive ili mrkosive boje pečenja (2,5YR 5/2, 5/4) i spoljašnje površine neobrađene. U gornjem delu trbuha mogu biti ukrašeni

žlebovima. Javljaju se tokom celog 3. veka. Konstatovani su i u grobovima kremiranih i inhumiranih pokojnika (G-36; G1-40).

T. C/20

Lonac razgrnutog oboda i bikoničnog trbuha, te ravnog nenaglašenog dna. Rađen od peskovite gline sive boje pečenja i neobrađene spoljašnje površine. Prečnik oboda mu je 10,5 cm, a visina 13,6 cm. Ovakav tip lonca na drugim lokacijama dostiže visinu i preko 22 cm, te zapreminu do 3000 ml. Uslovima nalaza datuje se u prvu polovinu 3. veka, konstatovan je u G1-55.

T. C/21–28

Jedan od najčešćih i najbrojnijih grobnih priloga kako u ovoj nekropoli tako i uopšte na svim viminacijumskim nekropolama. Podjednako se često javlja i u grobovima sa inhumiranim i sa kremiranim pokojnicima. Lonac užlebljenog, spolja zaobljenog oboda, ovalnog recipijenta. Rađen od peskovite gline, beličaste boje pečenja, neobrađene spoljne površine. Ispod oboda polazi jedna ili dve kratke široke trakaste drške.²²⁵ Nađen je u više grobova (G-11, 62; G1-27, G1-29, G1-56, G1-105, G1-114, G1-125)

T. C/29-32

Lonci trakasto profilisanog, na ivici zaravnjenog oboda, sa unutrašnje strane užlebljenog. Ispod oboda polazi trakasta drška koja je sa strane užlebljena.²²⁶ Bikoničan trbuh je u gornjem delu ukrašen plitkim žlebom. Rađeni su od peskovite gline sive boje pečenja i neobrađene površine. Uslovima nalaza datuju se u prvu polovinu 3. veka. Konstatovani su samo u grobovima kremiranih pokojnika G1-55, G1-100, G1-101.

T. C/33-36

Lonac prstenasto profilisanog, sa unutrašnje strane užlebljenog oboda, loptastog recipijenta i ravnog dna, sa jednom ili dve drške trakaste profilacije.²²⁷ Rađen od peskovite gline sive ili ponekad crvene boje pečenja i površine neobrađene.

²²²Raičković 2012, T. III/32.

²²³Raičković 2012, T. III/34.

²²⁴Raičković 2012, T. V/1.

²²⁵Raičković 2007, T. V/51.

²²⁶Raičković 2012, T. V/2.

²²⁷Raičković 2012, T. V/3.

Kao i prethodni tip, čest je grobni prilog u obema vrstama grobova, dok je u nekoliko situacija iskorišćen i u funkciji urne. Uslovima nalaza datuje se od druge polovine 2. kroz ceo 3. vek. Samo u jednom slučaju, ne nalaza u grobu već u ukopu, datuje se u početak 2. veka. Otkriven i u grobovima sa kremiranim (G1-30, G1-109) i u grobovima sa inhumiranim pokojnicima (G-28).

T. C/37

Lonci koso izvučenog oboda i vrećastog trbuha. Rađeni su od peskovite gline sive ili crvene boje pečenja i spoljne površine neobrađene, dok je dekoracija izvedena urezivanjem.²²⁸ Konstatovani su u grobu kremiranog pokojnika (G1-50).

T. CI/38–40

Lonci koso izvedenog oboda, cilindričnog vrata i vrećastog trbuha, ravnog, nenaglašenog dna. Rađeni su od peskovite gline crvene ili sive boje pečenja i spoljne površine neobrađene.²²⁹ Otkriveni su u grobovima kremiranih pokojnika, G1-32, G-118.

T. CI/41-43

Lonci horizontalno izvučenog kratkog oboda sa ravnim, cilindričnim vratom i loptastim trbuhom na nisko profilisanoj stopi. Ispod oboda polaze dve, užlebljene trakaste drške.²³⁰ Ponekad se javljaju i tri drške na loncu ovog tipa. Rađeni su od prečišćene gline crvene ili sive boje pečenja i spoljne površine bojene crveno ili crno. Mogu biti ukrašeni pečatima, urezima, fasetama ili barbotinom. Ovaj oblik je najzastupljenija forma lokalne viminacijumske produkcije. Javlja se na svim istraživanim lokacijama i datuje se od 1. do 4. veka. Na nekropoli Kod koraba nađeni su samo u grobovima sa kremiranim pokojnicima G1-59, G1-85 i G1-96.

Tanjiri

T. CII/47-59 i 71

Tanjir iskošenih zidova trbuha, razgrnutog oboda, prstenasto profilisanog dna. Rađen je od prečišćene crveno pečene gline, bojen crveno i uglačane površine.²³¹

Datuje se u period od sredine 2. do sredine 3. veka. U velikom broju nađeni su na ovoj nekropoli u G1-24 (3 komada), G1-27, G1-41, G1-43, G1-55; u G1-80 (3 komada), G1-81, G1-85, G1-106.

T. CII/60

Tanjir kalotastog recipijenta, neprofilisanog oboda, prstenasto profilisane stope.²³² Rađen je od prečišćene gline crvene boje pečenja i crveno bojene površine, uzor Drag. 32 (Consp.: Forma 4.2). Datuje se u period od početka 2. do prve polovine 3. veka. Nađen je samo u grobu kremiranog pokojnika G1-130.

T. CII/61

Plići tanjir neprofilisanog oboda, blago prelomljenog trbuha koji se spušta ka prstenastoj stopi.²³³ Rađen je od prečišćene gline crvene ili sive boje pečenja sapovršinom bojenom tonovima crvene ili sive boje ili je glačana. Datuje se u prvu polovinu 3. veka. Nađen je samo u G1-106.

T. CII/62-64

Tanjir neprofilisanog oboda, na spoljnu stranu iskošenih zidova trbuha koji se lome ka maloj prstenastoj stopi ili naglašenom dnu. Rađen od prečišćene gline crvene ili mrke boje pečenja i bojene površine tonovima crvene ili mrke boje.²³⁴ Kod importnih primeraka osnovna forma je ista, dok je naglašeno dno široko, a spoljna površina mramorizirana. Rađeni su po uzoru na Consp.: Form. 1. Datuje se u početak 2. do prve polovine 3. veka. Konstatovani su u G1-66.

²²⁸Raičković 2007, T. VI/60.

²²⁹Raičković 2012, T. V/11.

²³⁰Raičković 2007, T. VI/69.

²³¹Raičković 2012, T. IX/3.

²³²Raičković 2007, T. VIII/85.

²³³Raičković 2007, T. VIII/86.

²³⁴Raičković 2012, T. IX/6.

T. CII/65

Tanjir plitkog zaobljenog recipijenta, horizontalno izvedenog oboda. Rađen je od prečišćene gline crvene boje pečenja i spoljne površine bojene tonovima crvene boje. Nije čest grobni prilog. Na drugim istraživanim lokacijama datuje se u kraj 2. i početak 3. veka. Konstatovan je u grobu inhumiranog pokojnika G-59.

T. CII/66-70

Tanjiri lučno izvijenog oboda i kalotastog recipijenta, na niskoj prstenastoj stopi.²³⁵ Rađeni su po uzoru na formu Drag. 36 (Consp. 43), od dobro prečišćene gline crvene (2,5YR 6/8; 5YR 5/8, 6/4, 7/6) boje pečenja, površine bojene u tonovima crvene ili mrke boje; ovaj oblik se znatno ređe javlja u sivoj boji pečenja (10YR 6/1), tamnosivo bojene površine. Dno je ukrašeno pečatnim ornamentom, smeštenim unutar ili oko urezanog kruga, a ukras uglavnom čine listoliki motivi, ređe dvostruki pečat *planta pedis*. Datuju se u kraj 1. i 2. vek. Nalaženi su samo u grobovima kremiranih pokojnika G1-54 (3 komada) i G1-85.

T. CII/72

Tanjir neprofilisanog oboda i kosih zidova trbuha. Rađen je od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i površine bojene crvenim tonovima.

T. CII/73

Fragmenti tanjira lučno izvijenog oboda i prstenasto profilisanog dna. Rađen je od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja i površine bojene crvenim tonovima.

Poklopci**T. CVII/175,176,178**

Poklopac konične forme, zaobljenog oboda sa dugmetastom drškom. Javlja se u različitim dimenzijama i fakturama. Najčešće je rađen od prečišćene gline crvene i sive boje pečenja i neobrađene spoljne površine.²³⁶ Datuje se u 2. i 3. vek. Na ovoj nekropoli

konstatovan je u grobovima inhumiranih pokojnika G-19 i G-47 i kremiranog pokojnika G1-32.

T. CVII/177

Duboki poklopac kalotaste forme sa dugmetastom drškom. Rađen je od gline sa primesama peska i usitnjenog kamena, mrke (10R 4/2) boje pečenja.²³⁷ Samo jednim primerkom zastupljen je u G-5.

Pehari**T. CIII/74**

Pehar visoko postavljenog trbuha, koso izvedenog oboda i prstenasto profilisane stope. Rađen je od prečišćene gline crvene boje pečenja i crveno bojen.²³⁸ Nađen je sa tri krčaga u G1-28. Datuje se u period od sredine 2. do sredine 3. veka.

T. CIII/75

Pehar bikoničnog recipijenta, na prstenasto profilisanoj stopi.²³⁹ Rađen je od prečišćene gline, crvene boje pečenja i spoljne površine bojene tonovima crvene boje. Datuje se u period kraja 2. do prve polovine 3. veka. Javlja se u grobu kremiranog pokojnika G1-30.

T. CIII/76-78

Bikonični pehari sa dve drške na prstenastoj stopi. Obod je vertikalno izveden. Rađeni su od prečišćene gline, crvene boje pečenja i spoljne površine bojene istim tonovima (2,5 YR 6/8; 5YR 7/6). Datuju se u kraj 2. i prvu trećinu 3. veka. Javljaju se u grobovima kremiranih pokojnika G1-81, G1-85, G1-101.

T. CIII/79

Bikonični pehar šireg razgrnutog i užlebljenog oboda prstenastog dna, sa dve drške. Rađen od prečišćene gline, crvene boje pečenja i neobrađene površine. Nije čest grobni prilog. Konstatovan je samo jedan primerak u grobu inhumiranog pokojnika G-12. Datuje se u prvu polovinu 3. veka.

²³⁵Raičković 2012, T.IX/10.

²³⁶Raičković 2007, T. XI/104.

²³⁷Ožanić Roguljić, Raičković Savić 2020, 86.

²³⁸Raičković 2012, T. XIII/1.

²³⁹Raičković 2012, T. XIII/7.

T. CIII/80-91

Loptasti pehari koso razgrnutog, kratkog oboda i blago konkavnog ili prstenastog dna, sa jednom drškom.²⁴⁰ Rađeni su od srednje prečišćene gline, crveno ili sivo pečeni, spoljne površine glačane ili bojene u raznim tonovima. Najčešći su oblik pehara kao grobnog priloga na ovoj nekropoli. U grobovima inhumiranih pokojnika konstatovani su u G-28, G-36 i G-47 i duplo brojnije u grobovima kremiranih pokojnika G1-16, G1-58, G1-68, G1-70, G1-79, G1-86, G1-101. Datuju se od sredine 2. do sredine 3. veka.

T. CIII/92-98

Pehari bikoničnog ili loptastog recipijenta, koso izvedenog oboda, na užem ravnom dnu.²⁴¹ Rađeni su od peskovite gline beličaste boje pečenja i neobrađene spoljne površine. Zidovi trbuha su narebreni. Vrlo su čest grobni prilog, umanjene verzije ovog oblika opredeljene su u minijaturene posude. Na ovoj nekropoli u grobu inhumiranog pokojnika (G-16) datovani su novcem cara Gordijana III u četvrtu deceniju 3. veka. U grobovima inhumiranih pokojnika konstatovan je u G-42, G-47, G-80, G-125, a u grobovima kremiranih u G1-16, G1-29, G1-125, G1-134.

T. CIII/99

Pehar sa dve drške koso razgrnutog oboda, nisko prelomljenog trbuha i prstenasto profilisane stope.²⁴² Rađen je od prečišćene gline crvene boje pečenja i spoljne površine koja je bojena tonovima crvene boje. Datuje se u početak 2. veka. Na ovoj nekropoli konstatovan je samo u G1-85.

T. CIII/100

Pehar sa jednom drškom na punoj ravnoj stopi koso izvedenog oboda, užeg vrata i loptastog trbuha.²⁴³ Rađen je od peskovite gline sive boje pečenja i neobrađene spoljne površine. Jedini tip ovog pehara uopšte na svim viminacijumskim nekropolama. Otkriven je u grobu inhumiranog pokojnika (G-7) i novcem iz njega datovan u period od treće decenije 3. veka.

²⁴⁰Raičković 2012, T. XIII/13,14.

²⁴¹Raičković 2012, T. XIII/15.

²⁴²Raičković 2012, T. XIII/18.

²⁴³Raičković 2012, T. XIII/25.

Kadionice**T. CVII/170**

Konična kadionica na šupljoj stopi, dvostruko nazubljenog oboda sa jednom ili dve plastično nazubljene trake.²⁴⁴ Rađena je od prečišćene gline crvene boje pečenja sa tragovima bele engobe sa spoljne strane. Uslovima nalaza datovana je u prvu polovinu 2. veka (novcem Faustine oko 147. godine i novcem Trajana 117–137. godine) u grobu kremiranog pokojnika G1-100.

T. CVII/171–174

Kadionica koničnih zidova na profilisanoj šupljoj stopi. Rađena je od prečišćene gline crvene boje pečenja i premazana belom engobom sa obe strane. Obod je ukrašen nareckanim trakama koje su na jednakim razmacima uštinute.²⁴⁵ Trbuh ovih kadionica je narebren oštrijim ili oblim rebrima. Datuju se u period kraja 2. i prve polovine 3. veka. U grobu G1-16 konstatovane su čak tri kadionice ovog tipa.

Krčazi**T. CIV, CV/103–135**

Predstavljaju najzastupljeniji grobni prilog na svim istraživanim viminacijumskim nekropolama.²⁴⁶ Krčazi trougaonog, sa unutrašnje strane oštro užlebljenog oboda, uskog vrata i loptastog, visoko naglašenog ili bikoničnog trbuha; dno je u obliku niske, prstenaste, ređe pune stope, a drška uglavnom, užlebljena. Rađeni su od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (2,5YR 6/8, 5YR 6/6, 6/8, 7/8, 7.5YR 6/6), crveno, do mrkocrveno bojene, znatno ređe firnisovane površine. Datuju se u 2. vek. Ovde su konstatovani grupisani po dva ili tri komada: G-29 (3), 57; G1-10 (3), G1-25 (3), G1-28 (3), G1-32 (3), G1-36 (3), G1-55 (3), G1-88, G1-100 (2), G1-113 (3).

T. CV/136

Krčag duboko užlebljenog oboda trakasto izvedene ivice, uskog grla i različito profilisanog recipijen-

²⁴⁴Raičković 2012, T. XIV/1.

²⁴⁵Raičković 2012, T. XIV/2.

²⁴⁶Golubović, Raičković Savić, Mrđić 2020, 180/11.

ta; dno je u obliku niske stope, a drška je užlebljena ili, znatno ređe, narebrena.²⁴⁷ Ivica oboda može biti ukrašena plitkim žlebom, a gornji deo recipijenta narebren. Ovakvi tipovi krčaga rađeni su od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (2.5YR 5/8), crveno bojene površine. Datuje se u 2. i početak 3. veka. Konstatovan je samo u G1-49.

T. CV/137

Krčag uštinutog otvora, uskog vrata i loptastog narebrenog trbuha; dno je ravno, a drška užlebljena.²⁴⁸ Rađen je od gline sa primesama sitnozrnog peska, žućkastobele boje pečenja (10YR 8/3), tzv. „kaolinske gline“. Datuje se u period 2. do sredine 3. veka. Nađen je u G1-84.

T. CV/138–14

Krčazi manjih dimenzija, sa izlivnikom na razgrnutom obodu i loptastim, često narebrenim recipijentom; dno je u obliku niske stope, a drška užlebljena.²⁴⁹ Rađeni su od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (2,5YR 6/6, 5YR 6/8, 7/6), crveno bojene, retko i glačane površine. Datuju se u period sredine 2. do početka 3. veka. Konstatovani su samo u grobovima kremiranih pokojnika i to u G1-80, G1-101, G1-115, G1-118(2), G1-122.

T. CV, CVI/144–147

Tip krčaga koji se javlja samo na nekropoli Kod koraba, sa trakasto profilisanim obodom, dugim uskim vratom i loptastim recipijentom; dno je u obliku niske stope, a drška narebrena.²⁵⁰ Rađeni su od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (5YR 6/6), crveno bojene površine. Zapremina im dostiže i 2,5l. Konstatovani u više grobova G1-54 i 75 (2).

T. CVI/148–150

Krčazi manjih dimenzija, sa jednom drškom, trolisnog otvora, kratkog vrata, bikoničnog narebrenog trbuha, prstenasto profilisane stope.²⁵¹ Rađeni su od

prečišćene gline, crvene boje pečenja, spoljne površine crveno bojene. Datuju se uslovima nalaza u drugu polovinu 2. i početak 3. veka. Tri primerka nalaze se u jednom grobu inhumiranog pokojnika G-72.

T. CVI/151–156

Krčazi malih dimenzija, sa trougaonom ivicom oboda, kratkim vratom i loptastim trbuhom; dno je u obliku niske stope, a drška je ovalnog preseka. Rađen je od dobro prečišćene gline, crvene boje pečenja (5YR 6/6), crveno bojene površine. Nedostaju analogije za ovaj tip krčaga. Otkriveni su samo na ovoj nekropoli. Zapremina im ne prelazi 0,4 l. Javljaju se u grobovima kremiranih pokojnika G1-32, G1-118 i datuju u 2. vek.

T. CVI/157, 158

Manji krčazi sa jednom drškom, koso izvedenog oboda, naglašenog ravnog vrata od kojeg se spušta bikonični trbuh, prstenasto profilisane stope.²⁵² Rađeni su od peskovite gline, sive boje pečenja, neobrađene spoljne površine. Datuju se u kraj 2. i početak 3. veka, a konstatovani su u G1-77.

T. CVI/159–162

Manji krčazi sa jednom drškom, lučno izvijenog oboda, kratkog vrata, loptastog trbuha, prstenasto profilisane stope. Rađeni su od prečišćene gline, crvene boje pečenja, spoljne površine bojene tonovima crvene i braoncrvenkaste boje. Datuju se u drugu polovinu 2. i sam početak 3. veka. Konstatovana su dva groba sa kremiranim pokojnicima G1-77 i G1-80 (2).

Minijaturene posude

T. CVII/179–181

Minijaturene posude na ovoj nekropoli zastupljene su sa svega tri primerka. Sve bi svojim izgledom spadale u umanjene verzije pehara sa jednom drškom, koso izvedenog oboda, recipijenta loptastog oblika, i uskim i ravnim ili prstenastom profilisanim dnom. Svi su rađeni od srednje prečišćene gline, crveno pečeni i bojani. U dva slučaja, u grobovima kremiranih pokojnika su bili nađeni sa novcem, u jednom sa bronzanim novčićem

²⁴⁷Raičković 2012, T. XV/4

²⁴⁸Raičković 2012, T. XV/6.

²⁴⁹Raičković 2012, T. XV/10.

²⁵⁰Raičković 2012, T. XVI/20.

²⁵¹Raičković 2012, T. XVII/29

²⁵²Raičković 2012, T. XVI/14.

cara Hadrijana (G1-54), a u drugom sa novcem Domicianjana (G1-118), a javljaju se podjednako i u grobovima inhumiranih pokojnika (G-12, G-44).

Prosopomorfne posude

T. CVII/182

Na ovoj nekropoli nađen je samo jedan primerak prosopomorfne posude.²⁵³

Amfore

T. CVII/18

Dno amfore rađene od srednje prečišćene gline crvene boje pečenja pripada nekom od oblika zapadno mediteranskih amfora.²⁵⁴ Datovana je novcem i kaolinskim peharom nađenim u grobu u sam početak 2. veka (Trajan), u grobu sa kremacijom G1-66.

ANTROPOLOŠKA ANALIZA

Ilija Mikić

Tokom arheoloških iskopavanja lokaliteta Kod koraba, koja su se odvijala u periodu od 2005–2008. godine, otkrivena je nekropola sa 78 grobova inhumiranih pokojnika koji se mogu okvirno datovati u period od 1. do 4. veka. Antropološki je analizirano ukupno 79 skeleta. Ženskom polu pripada 12, a muškom 17, dok su 23 skeleta opredeljeni kao dečji (Tabela 8). Pol i starost nisu mogli biti utvrđeni na 13 skeleta. Grobovi kremiranih pokojnika su se kao način pogrebnog rituala takođe praktikovali na ovoj nekropoli. Analize kremiranih ostataka su pokazale da su se u malom broju slučajeva mogli utvrditi pol i starost, kao i eventualne patološke promene.

Materijal i metod

Antropološke analize skeletnog materijala su sprovedene uz primenu standardizovane antropološke metodologije. Prema modelu koji je dao Šutkovski utvrđivan je pol na dečjim skeletima.²⁵⁵ Za utvrđivanje

starosti je korišćena shema erupcije zuba.²⁵⁶ Utvrđivanje individualne starosti i pola kod odraslih je urađeno pomoću preporuka koje su definisali D. Ferembach, I. Švidecki i M. Stloukal.²⁵⁷ Na osnovu morfoloških promena sternalnih krajeva rebara je utvrđivana starost kod odraslih²⁵⁸ kao i posmatranjem morfoloških promena aurikularne površine karlice²⁵⁹ i pubične simfize.²⁶⁰ Dentalni status je dobijen prema preporukama koje su definisali Hilson²⁶¹, Brotvel²⁶² i Lavdžoj.²⁶³ Paleopatološke promene na skeletima posmatrane su prema referentnoj i savremenoj literaturi.²⁶⁴ Stepenu očuvanosti skeleta određen je prema modelu koji je dao Mikić.²⁶⁵ Za izračunavanje telesne visine korišćene su formule koje su dali Trotter i Gleser.²⁶⁶

Za potrebe antropoloških analiza je bilo dostupno 79 skeleta, ali bi trebalo napomenuti da su oni poticali iz pojedinačnih, dvojnih i trojnih grobova, mada u nekoliko slučajeva kosti u grobovima nisu nađene. Očuvanost skeleta je u velikoj meri bila nešto lošija (IV i V stepen očuvanosti), tako da su u 24 slučaja uglavnom mogli biti konstatovani samo pol i starost ili samo jedno od njih.

Zdravstveni status

Zdravstveni status sahranjenih na nekropoli Kod koraba je mogao biti posmatran na svim raspoloživim skeletima. Uglavnom se radi o patološkim promenama koje su već mogle biti konstatovane na antropološkom materijalu sa Viminacijuma.²⁶⁷ Izuzetak predstavlja nekoliko trauma koje će biti opisane u daljem delu teksta. Takođe je i analiziranje dentalnog materijala pokazalo učestalost patoloških dijagnoza

²⁵⁶Ubelaker 1965.

²⁵⁷Ferembach *et al.* 1980, 517–549.

²⁵⁸Işcan, Loth, Wright 1984a, 1984b.

²⁵⁹Lovejoy 1985, 15–28.

²⁶⁰Todd 1928.

²⁶¹Hilson 1996.

²⁶²Brotvel 1963.

²⁶³Lovejoy 1987, 47–56.

²⁶⁴Ortner 2003; Aufderheide, Rodriguez-Martin 1988; Šlaus 2006.

²⁶⁵Mikić 1978.

²⁶⁶Trotter, Gleser 1958, 463–514.

²⁶⁷Микић 2016.

²⁵³Nikolić, Raičković 2006, 327–337.

²⁵⁴Bjelajac 1996, 16, sl.20.

²⁵⁵Schutkovski 1993, 199–205.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

904:726.8"652"(497.11)(083.82)

РЕЏИЋ, Саша, 1973-

Viminacium : lokalitet Kod koraba : istočna nekropola / Saša Redžić, Snežana Golubović, Mirjana Vojvoda ; s priložima Angeline Raičković Savić i Ilije Mikića. - Beograd : Arheološki institut = Belgrade : Archaeological Institute, 2022 (Beograd : Digital Art). - 334 str. : ilustr. ; 21 x 28 cm. - (Posebna izdanja / [Arheološki institut] = Monographies / [Institute of Archaeology] ; 79)

Tiraž 100. - Skraćenice: str. 180. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija:
str. 181-188. - Summary: Viminacium site Kod koraba eastern necropolis.

ISBN 978-86-6439-076-7

1. Голубовић, Снежана, 1961- [аутор] 2. Војвода, Мирјана, 1969- [аутор]
а) Грбови и гробља -- Виминацијум -- Каталогзи

COBISS.SR-ID 69807369

